

Gearmd met een spook

Roman

door Tryntsje van der Steege

Leszek zegt: 'Ik geloof dat mensen zoals wij drie levens hebben. Een vóór 'daar', een tweede 'daar' en ons derde leven is zonder het tweede niet denkbaar.' Leszek is een van de overlevenden ('mensen zoals wij') van Auschwitz ('daar'). Het is zijn antwoord op de vraag van Lena hoe haar man en Leszeks vriend Heiner 'daar' was. 'De Heiner van daar, zei Leszek, die bestaat niet meer.'

In *Nu de angst is verdwenen* worden de drie levens van Heiner Rosseck met elkaar vervlochten. Jeugdherinneringen komen naar boven als Heiner na de oorlog zijn verlaten ouderlijk huis weer binnenstapt, waarna in een volgend hoofdstuk de gebeurtenissen tijdens de oorlog opnieuw worden beleefd. Daaromheen ontvouwt zich Heiners vierde leven dat begint op 5 juni 1964 in de rechtbank van Frankfurt. Heiner is getuige in het Auschwitz-proces tegen enkele van de kampbeulen. Als het hem allemaal te veel wordt en hij in elkaar zakt, ontfermt de tien jaar jongere vertaalster Lena zich over hem. Ze blijven de rest van hun leven bij elkaar, maar blijven ook de rest van hun leven worstelen met Heiners kamperingen.

De verschrikkingen en wreedheden die Heiner meemaakte in Auschwitz heeft hij heel bewust geregistreerd en onthouden. 'Dat was zijn missie: getuige zijn, om op een dag voor de rechtbank te kunnen zeggen: Ik heb het met eigen ogen gezien.' Maar getuige zijn is verre van eenvoudig:

'Hij moest het zich allemaal herinneren, zonder de beelden te zien die bij de herinneringen hoorden. Bewijzen in juridische zin, dat was het enige waar het om ging. Moord,

Die onoverbrugbare afstand is wat het meest blijft van dit boek

ook duizendvoudige moord, moest een plaats, een tijdstip en een datum hebben.' Hoe zorgvuldig en met hoeveel pijn hij alles ook heeft geobserveerd, het is onmogelijk om precies over te brengen en

te bewijzen hoe het daadwerkelijk is geweest. Het ongeloof waar overlevenden mee werden geconfronteerd na hun terugkeer, het gehamer op feitelijkheden van de rechtbank om de oorlogsmisdaden te kunnen bewijzen, en het schuldgevoel over het feit dat ze het hebben overleefd – het is onvoorstelbaar, in de breedste zin van het woord.

Verafschuwen en koesteren Heiners manier van omgaan met zijn verleden is echter heel nuchter, laconiek bijna, waardoor zijn geschiedenis des te indringender wordt. Auschwitz heeft een heel vanzelfsprekende plek in zijn leven gekregen. Zo vanzelfsprekend dat het anderen vaak schokt of overrompelt. Lena kan er bijvoorbeeld niet tegen dat het fotoalbum van hun tiende trouwdag naast Heiners albums met foto's en

tekeningen uit Auschwitz staat. Voor hem is dat echter volkomen logisch omdat beide gebeurtenissen bij zijn leven horen. Heiner realiseert zich daarna dat 'ik [...] gearmd met een

Ik vind geen graf voor dit spook en ik wil het ook niet begraven

spook rondloop waar ik mensen mee op de vlucht jaag. Ik vind geen graf voor dit spook en om eerlijk te zijn, ik wil het ook niet begraven. Misschien moet ik het af en toe verbergen. Of maskeren.' Het kampverblijf is iets wat hij verafschuwt en tegelijkertijd koestert, het is deel van zijn leven en heeft zijn leven voor altijd veranderd, het heeft hem onherstelbaar beschadigd, maar ook rijker gemaakt: vriendschappen die onder die omstandigheden worden gesmeed zijn voor altijd.

Die ambiguïteit is ook voor Lena moeilijk te verwerken. Ze probeert te begrijpen wat Heiner heeft meegemaakt en probeert de nonchalance te accepteren waarmee hij het zelf benadert. Tegelijkertijd moet ze ook een manier zien te vinden waarop zij er zelf mee om kan gaan zonder zichzelf te verliezen, want 'vergeleken met zijn verleden is het mijne een reeks banaliteiten'. Toch houdt ze onvoorwaardelijk

van hem en steunt ze hem waar ze kan, als ze kan. Ze gaat met hem terug naar Polen en hij wil haar 'zijn' Auschwitz laten ervaren: 'Aarzelend staat ze op en gaat naast hem staan. Dat kan niet, Heiner, zegt ze, ik kan jouw tijd hier niet achteraf inhalen. – Je moet het proberen! – Heiner, ik was er niet bij. Ik heb geen doodsangst gevoeld. Ik ken de pijn van de knuppelslagen niet.'

Afstand

Die onoverbrugbare afstand tussen zij die het hebben meegemaakt en zij die het niet hebben meegemaakt is wat het meest blijft van dit boek, en waar je je als lezer ook pijnlijk van bewust bent. Juist daarom zijn dit soort verhalen nog altijd belangrijk. 'De verhalen die Heiners vrienden vertelden, begonnen te rafelen en los te raken van degene bij wie ze hoorden, ze begonnen zich te vermengen en elkaar aan te vullen. [...] Was dat diefstal? Of waren alle verhalen van iedereen, zodat er niet een verloren ging?' We kunnen niet weten hoe het werkelijk is geweest, maar met meeslepende en indringende verhalen als *Nu de angst is verdwenen* kunnen we het ook nooit meer vergeten.

i *Nu de angst is verdwenen*. Monika Held. Vertaald uit het Duits door Jantsje Post. Uitgeverij Cossee, 19,90 euro

Hermann en Anni Reineck

Monika Held baseerde haar roman *Nu de angst is verdwenen* op het leven van Hermann Reineck (1919-1995) en zijn vrouw Anni (1919-2004). In 1979 maakte zij als journaliste een portret van Hermann Reineck toen hij de Lagergemeinschaft (kampvereniging) Auschwitzter und ihre Freunde oprichtte. Monika werd meteen lid van de vereniging, hoorde Hermanns vele verhalen aan over zijn tijd in het kamp, het Auschwitz-

proces en zijn leven met Anni, en verwerkte dat 25 jaar later in deze roman. De feiten zijn hetzelfde – Hermann kwam net als Heiner uit Wenen en werd in 1942 als communist naar Auschwitz gedeporteerd waar hij ruim twee jaar doorbracht als gevangene 63.387. Maar, zoals Monika Held stelt in haar nawoord, 'Heiner is niet Hermann en Lena is niet Anni. Ook hun liefde is anders.'